TARİH

10. SINIF

YAZILIYA HAZIRLIK

1. DÖNEM - 1. ORTAK YAZILI · SENARYO 5 · 2. SÜRÜM

TYMM 2026-2027

Hazırlayan: **Murat Altun**

Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır.

1. Aşağıda Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında gerçekleşen altı askerî mücadeleye ait bilgi kartları ile bir tarih şeridi verilmiştir.

Kart	Taraflar	Mücadeleye ait bilgi
A	Türkiye Selçuklu Devleti – Harezmşahlar	Erzincan yakınlarında yapıldı; Sultan I. Alaeddin Keykubad, Harezmşah Celaleddin'i yendi.
B	İmadeddin Zengi – Haçlılar	I. Haçlı Seferi sırasında kurulan ilk Haçlı kontluğuna son verildi.
C	Büyük Selçuklu Devleti – Doğu Roma (Bizans)	Sultan Alp Arslan, sağlam surlarıyla bilinen ve bugün Kars sınırları içinde bulunan kaleyi aldı.
D	Türkiye Selçuklu Devleti – Türkmenler	Baba İlyas ve Baba İshak'ın önderliğinde Adıyaman ve Maraş'ta başladı; devlet ayaklanmayı güçlükle bastırdı.
E	Kutalmışoğlu Süleyman Şah – Doğu Roma	Marmara Denizi'ne yakın önemli bir Doğu Roma şehri alınarak merkez yapıldı.
F	Türkiye Selçuklu Devleti ve Türk beyleri – Haçlılar	I. Haçlı Seferi'nden sonra gelen üç Haçlı ordusu Merzifon, Konya ve Ereğli'de yenildi.

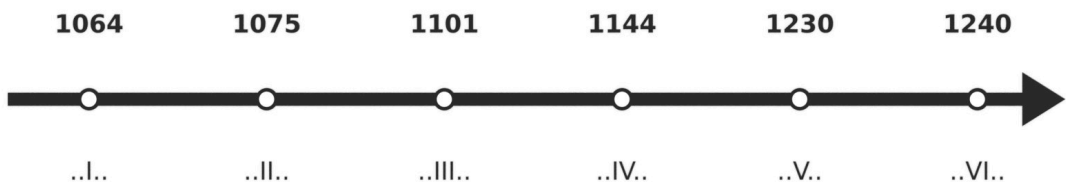

Tarih şeridi: ..I.. (1064) – ..II.. (1075) – ..III.. (1101) – ..IV.. (1144) – ..V.. (1230) – ..VI.. (1240)

1.1. Kronolojinin doğru olabilmesi için tarih şeridinde rakamla belirtilen boşluklara gelmesi gereken kartın harfini ve mücadelenin adını yazınız. (6 puan)

1.2. Kartlarda verilen mücadelelerden hangisi Anadolu'da yeni bir Türk devletinin kurulmasıyla sonuçlanmıştır? Bu mücadelenin Türk tarihinin seyrine etkisini yazınız. (4 puan)

2. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

Avrupa'da 1147'de düzenlenen II. Haçlı Seferi'ne Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis komutasındaki ordular katıldı. Anadolu'ya ilk giren Alman ordusu, Eskişehir yakınlarındaki Dorileon'da Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un ordusu karşısında ağır bir yenilgiye uğradı. Fransız ordusu da 1148'in başında Denizli ile Antalya arasındaki yolda Selçuklu birliklerinin saldırılarıyla büyük kayıplar verdi. Antalya'ya ulaşan Haçlıların önemli bir kısmı artık savaşamayacak kadar aç, hasta ve bitkin bir hâldeydi. Bu durumu gören Türkler çarpışmayı durdurdu; açları doyurdu, hastaları tedavi ettirdi ve onlara para dağıttı. Bu davranışlardan etkilenen yaklaşık üç bin Fransız genci Selçukluların himayesine sığındı. Türkler, kendilerine sığınan bu gençleri din değiştirmeye zorlamadı. Anadolu'yu karadan geçemeyen Haçlıların bir kısmı deniz yoluyla Suriye'ye ulaştı ve 1148'de Dımaşk'ı (Şam) kuşattı ancak şehri alamadı. Bu seferden sonra Batılı tarihçiler, Türklerin büyük bir gayretle savunduğu Anadolu için Türkiye adını kullanmaya başladı.

(Bu metin, II. Haçlı Seferi'ne dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Kaynak B

Kudüs'ün 1187'de Müslümanların eline geçmesi üzerine Avrupa'da III. Haçlı Seferi düzenlendi. Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa komutasındaki ordu karadan Anadolu'ya geçti. Türkiye Selçuklu birlikleri, ani baskınlarla bu orduya ağır kayıplar verdirdi. İmparator 1190'da Silifke yakınlarında Göksu Irmağı'nı geçerken boğuldu; bunun üzerine Alman ordusunun büyük bölümü dağıldı. Deniz yoluyla gelen İngiltere Kralı I. Richard ve Fransa Kralı II. Philippe'in orduları, Eyyubilerin elindeki Akka Limanı'nı kuşatarak 1191'de ele geçirdi. I. Richard, kuşatma sırasında esir alınan yaklaşık 2700 kişiyi eşleri ve çocuklarıyla birlikte öldürttü. Kıbrıs'ı da alan Haçlıların Doğu Akdeniz kıyılarındaki hâkimiyeti güçlendi; kıyıdaki Haçlı devletleri yaklaşık yüz yıl daha varlığını sürdürdü. Ancak Haçlılar, seferin asıl hedefi olan Kudüs'ü geri alamadı.

(Bu metin, III. Haçlı Seferi'ne dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

2.1. Kaynak A'ya göre Türklerin Antalya yakınlarında Haçlılara yönelik davranışlarını, Kaynak B'de I. Richard'ın Akka'da esirlere yaptıklarıyla karşılaştırınız. Türklerin bu davranışlarının hangi anlayışı yansıttığını belirtiniz. (5 puan)

2.2. Kaynak A ve Kaynak B'de anlatılan Haçlı seferlerinin Türk ve İslam tarihinin seyrine etkilerini benzerlik ve farklılıkları açısından aşağıdaki T cetveline yazınız. (10 puan)

Benzerlikler	Farklılıklar
…	…
…	…

3. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde devletle ilgili önemli konular, kurultay (toy) adı verilen mecliste görüşülürdü. Kurultaya kağan başkanlık eder; hatun, hanedan üyeleri, boy beyleri ve komutanlar katılırdı. Savaş ve barış kararları, hukuki meseleler, vergiler ve devletin iç işleri burada konuşulurdu. Boy beyleri kurultaya kendi boylarının temsilcisi olarak katılır, devlet işleri onların da görüşü alınarak karara bağlanırdı.

Kaynak B

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra kurultayın yerini divan aldı. Büyük Selçuklu Devleti'nde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı en yüksek kurul Divan-ı A'lâ (Büyük Divan) idi. Bu divana, sultanın atadığı vezir başkanlık ederdi. Devlet işleri, Divan-ı A'lâya bağlı alt divanlarda konularına göre ayrılarak yürütülürdü: Mali işlere Divan-ı İstîfâ, iç ve dış yazışmalara Divan-ı Tuğra (İnşa), askerî işlere Divan-ı Arz, idari ve mali işlerin denetimine ise Divan-ı İşrâf bakardı. Bu divanları, sultana bağlı ve alanında yetişmiş görevliler yönetirdi. Türkiye Selçuklu Devleti'nde Büyük Selçuklu divan teşkilatı büyük ölçüde sürdürüldü. Bununla birlikte sultanın başkentte bulunmadığı ya da hastalandığı zamanlarda ona naib-i saltanat adı verilen görevliler vekâlet etmeye başladı. İkta arazilerinin kayıtlarını tutan, menşur ve beratları hazırlayıp dağıtan pervane adlı görevli de bu dönemde önem kazandı.

(Kaynak A ve Kaynak B, MEB 10. Sınıf Tarih ders kitabındaki bilgilerden ve Türk devletlerinin merkez teşkilatına dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

3.1. Kaynaklara göre İslamiyet öncesi Türk devletlerindeki kurultay ile Büyük Selçuklu Devleti'ndeki Divan-ı A'lâyı karşılaştırarak devlet yönetiminde meydana gelen değişimi açıklayınız. (10 puan)

3.2. Kaynak B'ye göre Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki divan teşkilatını değişim ve süreklilik açısından değerlendiriniz. Bu teşkilatta meydana gelen değişimin nedenini açıklayınız. (10 puan)

4. Aşağıda Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk devletlerinin hâkimiyet anlayışına ilişkin bir değişim ve süreklilik formu verilmiştir. Formdaki bazı bilgiler numaralandırılarak boş bırakılmıştır.

Alan	İslamiyet öncesi Türk devletleri	Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu devletleri	Değişim / Süreklilik
Hükümdarlık yetkisinin kaynağı	Kağanın devleti yönetme yetkisini Gök Tanrı'dan aldığına (kut) inanılırdı.	..I..	Değişim
Hükümdarın halka karşı sorumluluğu	Kağan; halkı doyurmak, giydirmek ve adaletle yönetmekle sorumluydu.	Hükümdar; halkın karnını doyurmak, sırtını giydirmek ve onu adaletle yönetmekle sorumlu tutuldu.	Süreklilik
Devleti ifade eden kavram	İl (el)	..II..	Değişim
Hükümdar unvanları	Kağan, han, yabgu	..III..	Süreklilik ve değişim
Devlet yönetiminde uyulan kurallar	Töre	..IV..	Süreklilik ve değişim

(Form, MEB 10. Sınıf Tarih ders kitabındaki bilgilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.)

4.1. Formda numaralandırılarak boş bırakılan yerlere (I, II, III ve IV) gelmesi gereken bilgileri yazınız. (10 puan)

4.2. Forma göre Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra hâkimiyet anlayışında meydana gelen değişimlerin nedenlerini ve bu değişimlerin devlet yapısına etkilerini açıklayınız. (10 puan)

5. Aşağıdaki soruları Kaynak A ve Kaynak B'ye göre cevaplayınız.

Kaynak A

X-XII. yüzyıllarda Karahanlıların hâkim olduğu Türkistan'da Kaşgar, Balasagun, Semerkant ve Buhara gibi şehirler, Çin'i Ön Asya'ya bağlayan İpek Yolu üzerinde bulunuyordu. Bu şehirlerin çoğu, surlarla çevrili bir iç kale ile onun çevresindeki şehristan adı verilen iç şehirden oluşuyordu. Ticaret canlandıkça Çin'den gelen ipek ve porselen, Hindistan'dan gelen baharat, Türkistan bozkırlarından getirilen at ve hayvan ürünleri bu şehirlerin pazarlarında el değiştirmeye başladı. Çarşıların, atölyelerin ve kervan konaklama yerlerinin bulunduğu, rabad adı verilen dış mahalleler büyüdü. Tüccar ve zanaatkârların yerleşmesiyle şehirlerin nüfusu arttı; zamanla rabad şehir hayatının merkezi hâline geldi. Karahanlı hükümdarları, ticaret yolları boyunca kervanların güvenle konaklayabileceği ribatlar yaptırdı. Ticaretten elde edilen gelirlerle şehirlerde camiler, medreseler, saraylar ve köprüler inşa edildi.

(Bu metin, Türkistan'daki Karahanlı şehirlerine dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

Kaynak B

Selçuklular Dönemi'nde sultanlar, devlet adamları ve varlıklı kişiler; dükkân, han, hamam, bağ, bahçe ve köy gibi gelir getiren mülklerini vakfederdi. Bu mülklerden elde edilen gelirlerle cami, medrese, şifahane, kervansaray, köprü ve çeşme gibi yapılar yaptırılır; bu yapıların bakım ve onarımı ile burada çalışanların ücretleri karşılanırdı. Vakfın gelirlerinin nerelere harcanacağı, vakfiye adı verilen belgelerde ayrıntılı olarak yazılırdı. Vakıf medreselerinde öğrenciler ücretsiz eğitim görür, şifahanelerde hastalar ücretsiz tedavi edilirdi. Vakıf kervansaraylarında yolcular ve tüccarlar belirli bir süre ücretsiz konaklar, yemek yer, hayvanlarının bakımı yapılırdı. Bazı vakıflar, gelirlerinin bir bölümünü yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine ayırırdı.

(Bu metin, Selçuklu Dönemi vakıflarına dair genel tarihî bilgilerden yararlanılarak soru için hazırlanmıştır.)

5.1. Kaynak A'ya göre Türkistan'da ticaret ile şehirlerin gelişmesi arasındaki ilişkiyi açıklayınız. (10 puan)

5.2. Kaynak B'ye göre vakıfların Selçuklu şehirlerindeki ekonomik ve sosyal hayata etkilerini değerlendiriniz. (10 puan)

5.3. Kaynak A ve Kaynak B'ye göre Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte şehirlerin gelişmesinde hükümdarların ve vakıfların üstlendiği rolleri karşılaştırınız. (5 puan)

6. Tarih öğretmeni, öğrencilerinden “Selçuklu Şehirlerinde Gündelik Hayat” konulu bir sergi panosu hazırlamalarını istemiştir. Kerem’in pano taslağındaki bilgi kartları aşağıda verilmiştir. Bu kartlardan ikisinde hatalı bilgi bulunmaktadır.

Kart	Bilgi
1	Selçuklu şehirlerinde mahalleler; dinî, etnik ya da mesleki farklılıklara göre şekillenirdi.
2	Selçuklu ülkesinde gayrimüslimlerden alınan haraç vergisi, bu kişiler Müslüman olduktan sonra da alınmaya devam ederdi.
3	Şehirlerde genellikle farklı mahallelerde oturan Müslümanlar ve gayrimüslimler aynı çarşı ve pazarlarda alışveriş yapardı.
4	Selçuklularda tüccarlar toplumda büyük itibar görürdü; yolda saldırıya ya da beklenmedik bir zarara uğrayan tüccarların kaybı tazmin edilirdi.
5	Selçuklu ülkesinde yalnızca Selçuklu sultanları adına basılan paralar geçerliydi; başka ülkelerin paraları alışverişte kullanılamazdı.

6.1. Taslakta hatalı bilgi bulunan kartları belirleyerek bu bilgilerin doğrularını yazınız. (6 puan)

6.2. Taslaktaki doğru bilgilerden yararlanarak Selçuklu şehirlerinde ekonomik hayat ile şehrin mahalle ve çarşı düzeni arasındaki ilişkiye dair bir çıkarımda bulununuz. (4 puan)

ÖĞRENME ÇIKTILARI VE BECERİLER

SORU NO	ÖĞRENME ÇIKTISI	BECERİLER
1	TAR.10.1.1. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilme — a) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadeleleri tarih şeridi üzerinde sıralar. b) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin özelliklerini belirler.	Alan becerileri: SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme · Kavramsal beceriler: KB2.14. Yorumlama
2	TAR.10.1.1. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilme — b) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin özelliklerini belirler. c) Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadelelerin etkilerini benzerlik ve farklılıkları açısından listeler.	Alan becerileri: SBAB1. Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme (KB2.7. Karşılaştırma), SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB2.8. Sorgulama · Değer: D9. Merhamet (2.1)
3	TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme — b) değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler. c) değişim ve sürekliliğin kurumlara etkilerini sorgular. ç) değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama (SBAB4.2. Değişim ve Sürekliliği Neden ve Sonuçlarıyla Yorumlama), SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.8. Sorgulama
4	TAR.10.1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilme — a) değişim ve sürekliliği sağlayan unsurları inceler. b) değişim ve sürekliliğin etkilediği unsurları inceler. ç) değişim ve sürekliliğin neden ve sonuçlarını açıklar.	Alan becerileri: SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama, SBAB11. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram (SBAB11.1. Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram Okuma ve Yorumlama) · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB2.8. Sorgulama
5	TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme — c) Farklı kaynaklar üzerinden konuya ilişkin bilgi toplar. d) Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma (SBAB2.5. Kaynağı Yorumlama), SBAB4. Değişim ve Sürekliliği Algılama · Kavramsal beceriler: KB2.7. Karşılaştırma, KB2.8. Sorgulama · Değer: D20. Yardımseverlik (5.2)
6	TAR.10.1.3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilme — ç) Topladığı bilgilerin doğruluğunu değerlendirir. d) Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapar.	Alan becerileri: SBAB2. Kanıta Dayalı Sorgulama ve Araştırma · Kavramsal beceriler: KB2.8. Sorgulama, KB3.3. Eleştirel Düşünme

PUANLAMA TABLOSU						
1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**TOPLAM**
10	*15*	*20*	*20*	*25*	*10*	***100***

Bu sınav, 2026-2027 eğitim öğretim yılı 1. dönem konu-soru dağılım tablosundaki 1. ortak yazılı **Senaryo 5** dağılımına göre, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli 10. sınıf öğretim programı esas alınarak hazırlanmıştır. Bu kâğıt, aynı senaryonun 2. sürümüdür: öğrenme çıktıları, soru sayısı ve puanlar 1. sürümle aynı, sorular farklıdır. Hazırlayan: Murat Altun. Bu sorular Claude tarafından hazırlanmıştır. Millî Eğitim Bakanlığının resmî yayını değildir; görseller Blender ile oluşturulmuştur.

ÇÖZÜMLER

1. Doğru cevap:

1.1. **(6 puan)** Her boşluk için kart harfi ile mücadele adının birlikte doğru yazılması gerekir; her doğru boşluk 1 puandır.

- I (1064): C – Ani'nin Fethi **(1 puan)**
- II (1075): E – İznik'in Fethi **(1 puan)**
- III (1101): F – Haçlılara karşı kazanılan Merzifon, Konya ve Ereğli savaşları; bu mücadelelerin yerleşik tek bir adı olmadığından "1101 Haçlı Seferleri", "1101 Haçlı Seferi'nin durdurulması", "Merzifon Savaşı" ya da "Ereğli Savaşı" gibi 1101'de Haçlı ordularına karşı kazanılan zaferleri belirten her ad kabul edilir **(1 puan)**
- IV (1144): B – Urfa'nın Fethi (Urfa Kontluğu'na son verilmesi) **(1 puan)**
- V (1230): A – Yassıçemen (Yassıçimen) Savaşı **(1 puan)**
- VI (1240): D – Babaîler İsyanı **(1 puan)**

1.2. **(4 puan)**

- Anadolu'da yeni bir Türk devletinin kurulmasıyla sonuçlanan mücadelenin İznik'in Fethi (E kartı) olarak belirtilmesi **(2 puan)**
- Etkisinin "Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelme süreci hızlanmıştır." ya da "Türk hâkimiyeti Marmara kıyılarına, Doğu Roma'nın başkentinin yakınlarına kadar ulaşmıştır." ya da "Türklerin İstanbul'a yaklaşması üzerine Doğu Roma Batı'dan yardım istemiş, bu durum Haçlı Seferleri'ne zemin hazırlamıştır." şeklinde yazılması; bunlardan birinin yazılması yeterlidir **(2 puan)**

Kısmi puan: Mücadele adı doğru, etkisi bağlam dışı ise 2 puan; mücadele adı yazılmadan yalnızca Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulduğu yazılmışsa 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 1.1. I: C – Ani'nin Fethi, II: E – İznik'in Fethi, III: F – Merzifon, Konya ve Ereğli savaşları, IV: B – Urfa'nın Fethi, V: A – Yassıçemen Savaşı, VI: D – Babaîler İsyanı. 1.2. Anadolu'da yeni bir Türk devletinin kurulmasıyla sonuçlanan mücadele, Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik'i fethetmesidir. İznik'in merkez yapılmasıyla Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş ve Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelme süreci hızlanmıştır. Türk hâkimiyetinin Marmara kıyılarına kadar ulaşması üzerine Doğu Roma Batı'dan yardım istemiş, bu durum Haçlı Seferleri'ne zemin hazırlamıştır.

Yanlış cevap: Mücadelelerin yerlerinin karıştırılması (ör. 1075'e Ani'nin Fethi, 1230'a Babaîler İsyanı yazılması); yalnızca kart harfi yazılıp mücadele adının yazılmaması ya da kart harfi ile mücadele adının birbiriyle uyuşmaması; 1.2'de Ani'nin Fethi, Urfa'nın Fethi ya da Yassıçemen Savaşı'nın gösterilmesi; İznik'in Fethi'nin Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasını sağladığının yazılması.

2. Doğru cevap:

2.1. **(5 puan)**

- I. Türklerin savaşamayacak durumdaki Haçlılarla çarpışmayı bırakıp onlara yardım ettiği, I. Richard'ın ise Akka'da esir alınan kişileri eşleri ve çocuklarıyla birlikte öldürttüğü şeklinde karşılaştırma yapılması **(2 puan)**
- II. Türklerin açları doyurduğunun, hastaları tedavi ettirdiğinin ve onlara para dağıttığının belirtilmesi **(1 puan)**

- III. Türklerin kendilerine sığınan Fransız gençlerini din değiştirmeye zorlamadığının belirtilmesi **(1 puan)**
- IV. Türklerin bu davranışlarının savaşta bile çaresiz duruma düşen düşmana karşı merhamet, insanlık ve hoşgörü anlayışını yansıttığının belirtilmesi **(1 puan)**

Kısmi puan: Karşılaştırma yapılmadan yalnızca Türklerin davranışları sıralanırsa I. ölçüt için 1 puan verilir; diğer ölçütler her biri 1 puandır.

2.2. **(10 puan)**

- Benzerlik I. İki seferde de Haçlı ordularının Anadolu'dan geçerken Türkiye Selçukluları karşısında ağır kayıplar verdiğinin, Anadolu'nun Haçlılara karşı savunulan bir Türk yurdu olduğunun görüldüğünün belirtilmesi **(3 puan)**
- Benzerlik II. İki seferin de asıl hedefine ulaşamadığının (II. Haçlı Seferi'nde Dımaşk'ın, III. Haçlı Seferi'nde Kudüs'ün alınamadığının) belirtilmesi **(2 puan)**
- Farklılık III. II. Haçlı Seferi'nin Haçlılara hiçbir kazanç sağlamadan sona erdiği, III. Haçlı Seferi'nde ise Haçlıların Akka'yı ve Kıbrıs'ı alarak kıyılardaki hâkimiyetlerini güçlendirdiği ve Haçlı devletlerinin ömrünün yaklaşık yüz yıl uzadığının belirtilmesi **(3 puan)**
- Farklılık IV. II. Haçlı Seferi'nde asıl mücadelenin Anadolu'da Türkiye Selçuklularıyla yapıldığı, III. Haçlı Seferi'nde ise Alman ordusu Anadolu'da dağıldıktan sonra asıl mücadelenin Suriye-Filistin kıyılarında Eyyubilerle yapıldığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir. II. Haçlı Seferi'nden sonra Batılıların Anadolu için Türkiye adını kullanmaya başladığını belirterek Anadolu'nun Türk yurdu olarak tanındığını yazan cevap, IV. ölçüt yerine kabul edilir.

Örnek doğru cevap: 2.1. Türkler, Antalya yakınlarında savaşamayacak kadar aç, hasta ve bitkin durumdaki Haçlılarla çarpışmayı bırakmış; açları doyurmuş, hastaları tedavi ettirmiş ve onlara para dağıtmıştır. Kendilerine sığınan Fransız gençlerini de din değiştirmeye zorlamamışlardır. I. Richard ise Akka'da esir alınan yaklaşık 2700 kişiyi eşleri ve çocuklarıyla birlikte öldürtmüştür. Türklerin davranışları, savaşta bile çaresiz duruma düşen düşmana merhamet ve insanlıkla yaklaşma anlayışını yansıtır. 2.2. Benzerlikler: İki seferde de Haçlı orduları Anadolu'dan geçerken Türkiye Selçukluları karşısında ağır kayıplar vermiş, Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu görülmüştür. İki sefer de asıl hedefine ulaşamamış; Dımaşk ve Kudüs alınamamıştır. Farklılıklar: II. Haçlı Seferi Haçlılara hiçbir kazanç sağlamadan sona ermiştir; III. Haçlı Seferi'nde ise Haçlılar Akka'yı ve Kıbrıs'ı alarak kıyılardaki hâkimiyetlerini güçlendirmiş, Haçlı devletleri yaklaşık yüz yıl daha varlığını sürdürmüştür. II. Haçlı Seferi'nde asıl mücadele Anadolu'da Türkiye Selçuklularıyla yapılmıştır; III. Haçlı Seferi'nde ise Alman ordusu Anadolu'da dağılmış, asıl mücadele Suriye-Filistin kıyılarında Eyyubilerle yapılmıştır.

Yanlış cevap: 2.1'de Türklerin Haçlıları esir alıp öldürdüğünün ya da kendilerine sığınanları zorla din değiştirmeye mecbur bıraktığının yazılması; 2.2'de iki seferin de Haçlıların zaferiyle sonuçlandığının yazılması, III. Haçlı Seferi'nde Kudüs'ün Haçlılarca geri alındığının belirtilmesi, benzerlik ve farklılık yerine yalnızca olayların özetlenmesi.

3. Doğru cevap:

3.1. **(10 puan)**

- I. Kurultayın kağanın başkanlığında hanedan üyeleri ve boy beylerinin katıldığı, devletin siyasi, askerî, hukuki ve mali işlerinin bir arada görüşüldüğü bir meclis olduğunun belirtilmesi **(3 puan)**
- II. Divan-ı A'lâ'nın da devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı en yüksek kurul olarak kurultayın işlevini sürdürdüğünün belirtilmesi **(2 puan)**
- III. Divan-ı A'lâya sultanın atadığı vezirin başkanlık etmeye başladığının ve devlet işlerinin konularına göre alt divanlara ayrıldığının (iş bölümü yapıldığının) belirtilmesi **(3 puan)**
- IV. Boy temsilcisi olarak söz sahibi olan beylerin yerini sultana bağlı ve alanında yetişmiş devlet görevlilerinin aldığının, böylece devlet yönetiminin kurumsallaştığının ve merkezî otoritenin güçlendiğinin belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir.

3.2. **(10 puan)**

- I. Süreklilik: Türkiye Selçuklularında Büyük Selçuklu divan teşkilatının (Divan-ı A'lâ, vezirin başkanlığı ve alt divanlar) büyük ölçüde sürdürüldüğünün belirtilmesi **(3 puan)**
- II. Değişim: Naib-i saltanat ve pervane gibi yeni görevlerin ortaya çıktığının ya da önem kazandığının belirtilmesi **(2 puan)**
- III. Değişimin nedeni olarak sultanın sefer, hastalık gibi nedenlerle başkentte bulunmadığı zamanlarda devlet işlerinin aksamaması ihtiyacının ve ikta arazilerinin kayıt ve dağıtım işlerinin düzenli yürütülmesi ihtiyacının gösterilmesi; Moğol istilalarının yarattığı zor koşulların ve devletin değişen ihtiyaçlarının yazılması da kabul edilir **(3 puan)**
- IV. Bu değişimle devlet yönetiminin sürekliliğinin sağlanmasının ve merkezî otoritenin korunmasının amaçlandığının belirtilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir. Süreklilik ve değişim unsurları doğru yazılıp neden yazılmazsa en fazla 5 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 3.1. Kurultay, kağanın başkanlığında hatun, hanedan üyeleri, boy beyleri ve komutanların katıldığı; savaş ve barış, hukuk, vergi gibi devlet işlerinin bir arada görüşüldüğü bir meclisti. Divan-ı A'lâ da devlet işlerinin karara bağlandığı en yüksek kurul olarak bu geleneği sürdürmüştür. Ancak divana sultanın atadığı vezir başkanlık etmeye başlamış, devlet işleri maliye, yazışma, askerlik ve denetim gibi konulara göre alt divanlara ayrılmıştır. Böylece boylarını temsil eden beylerin yerini sultana bağlı ve alanında yetişmiş devlet görevlileri almış, devlet yönetimi kurumsallaşmış ve merkezî otorite güçlenmiştir. 3.2. Türkiye Selçuklularında Büyük Selçuklu divan teşkilatı büyük ölçüde sürdürülmüştür; bu bir sürekliliktir. Naib-i saltanat ve pervane gibi yeni görevlerin ortaya çıkması ise bir değişimdir. Bu değişimin nedeni, sultanın başkentte bulunmadığı ya da hastalandığı zamanlarda devlet işlerinin aksamaması ve ikta kayıtlarının düzenli tutulması ihtiyacıdır. Türkiye Selçukluları bu yolla devlet yönetiminin sürekliliğini sağlamayı ve merkezî otoriteyi korumayı amaçlamıştır.

Yanlış cevap: Kurultayın yalnızca savaş zamanında toplanan bir ordu meclisi olduğunun ya da divanın hanedan üyelerinden oluştuğunun yazılması; Divan-ı A'lâya vezir yerine boy beylerinin başkanlık ettiğinin belirtilmesi; Türkiye Selçuklularında divan teşkilatının tamamen kaldırıldığının yazılması; değişim ve süreklilik unsurlarının yer değiştirilerek verilmesi.

4. Doğru cevap:

4.1. **(10 puan)**

- I: Hükümdarın yönetme yetkisini Allah'tan aldığına inanıldığının, hükümdarın "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" (zillullah fi'l-arz) sayıldığının yazılması; saltanatın Abbasi halifesince onaylandığının eklenmesi zorunlu değildir **(3 puan)**
- II: Devlet anlamında "il" kelimesinin yerini "mülk" kavramının aldığının yazılması **(2 puan)**
- III: Han ve hakan unvanlarının kullanılmaya devam ettiğinin ve bunlara sultan unvanı, Abbasi halifesinin verdiği unvan ve lakaplar ya da Türkçe adların yanında kullanılan İslami adlar (Muhammed, Davut gibi) gibi yeni unsurların eklendiğinin yazılması; eski unvanlardan birinin sürdüğü ve en az bir yeni unvan ya da ad yazılmalıdır **(3 puan)**
- IV: Töre kurallarının (örfi hukuk) uygulanmaya devam ettiğinin ve bunlara İslam dinine dayanan şer'i kuralların eklendiğinin yazılması **(2 puan)**

Kısmi puan: Yukarıdaki ölçütlerden yalnızca birine yer verilmesi hâlinde 3, ikisine 5, üçüne 8 puan verilir. I'de yalnızca halifenin onayı yazılırsa 2 puan; III'te yalnızca yeni unvanlar yazılıp eski unvanların sürdüğü belirtilmezse 2 puan; IV'te yalnızca şer'i kurallar yazılıp törenin sürdüğü belirtilmezse 1 puan verilir.

4.2. **(10 puan)**

- Neden I. İslamiyet'in kabulüyle hükümdarlığın dinî bir temele dayandırılması ve İslam dininin esaslarının devlet yönetimine girmesi **(2 puan)**
- Neden II. İslam dünyasında meşruiyet ve saygınlık kazanmak için Abbasi halifesinin onayına ve verdiği unvanlara ihtiyaç duyulması **(2 puan)**
- Neden III. Abbasi ve İran devlet geleneklerinin örnek alınması; farklı dil, din ve kültürden halkları içine alan geniş coğrafyaların yönetilmesi **(2 puan)**
- Etki IV. Hükümdarın otoritesinin dinî ve hukuki dayanakla güçlenmesi; devlet yönetiminin töre ile birlikte şer'i kurallarla düzenlenmesi **(2 puan)**
- Etki V. Türk ve İslam devlet geleneklerinin birleşmesiyle Türk-İslam devlet geleneğinin oluşması; Selçukluların halifeliğin ve İslam dünyasının koruyuculuğunu üstlenerek saygınlık kazanması **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Neden ve etki ilişkilendirilmeden yalnızca "Türkler İslamiyet'i kabul etti." gibi ifadelerle yetinilirse toplamda en fazla 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 4.1. I: Hükümdarın yönetme yetkisini Allah'tan aldığına inanılmış, hükümdar "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" sayılmış ve saltanatı Abbasi halifesince onaylanmıştır. II: Devlet anlamında "il" yerine "mülk" kavramı kullanılmıştır. III: Han ve hakan unvanları sürmüş, bunlara sultan unvanı ve halifenin verdiği lakaplar eklenmiş, hükümdarlar Türkçe adlarının yanında Muhammed, Davut gibi İslami adlar da kullanmıştır. IV: Töre kuralları uygulanmaya devam etmiş, bunlara şer'i kurallar eklenmiştir. 4.2. Türkler İslamiyet'i kabul edince hükümdarlığı dinî bir temele dayandırmış, İslam dininin esaslarını devlet yönetimine almıştır. İslam dünyasında meşruiyet kazanmak için Abbasi halifesinin onayına ve verdiği unvanlara ihtiyaç duymuşlardır. Farklı halkları içine alan geniş toprakları yönetirken Abbasi ve İran devlet geleneklerinden yararlanmışlardır. Bu değişimlerle hükümdarın otoritesi dinî ve hukuki dayanakla güçlenmiştir. Türk ve İslam devlet gelenekleri birleşerek Türk-İslam devlet geleneği oluşmuş, Selçuklular halifeliğin koruyuculuğunu üstlenerek İslam dünyasında saygınlık kazanmıştır.

Yanlış cevap: I'de kut anlayışının İslamiyet'in kabulünden sonra hiç değişmeden sürdüğünün yazılması; II'de "il" kavramının değişmeden kullanıldığının yazılması; III'te sultan unvanının İslamiyet öncesi Türk devletlerinde de kullanıldığının yazılması; IV'te töre kurallarının tamamen terk edildiğinin yazılması; 4.2'de değişimlerin Moğol etkisiyle ya da Doğu Roma'dan alınan uygulamalarla açıklanması.

5. Doğru cevap:

5.1. **(10 puan)**

- I. Şehirlerin İpek Yolu üzerinde bulunmasıyla farklı bölgelerin mallarının el değiştirdiği ticaret merkezleri hâline gelmesi **(2 puan)**
- II. Ticaret yolları boyunca yaptırılan ribatların kervanların güvenle konaklamasını sağlayarak ticareti canlandırması **(2 puan)**
- III. Ticaretin canlanmasıyla tüccar ve zanaatkârların şehirlere yerleşmesi ve şehirlerin nüfusunun artması **(2 puan)**
- IV. Çarşı, atölye ve konaklama yerlerinin bulunduğu rabadın büyümesiyle şehrin surların dışına doğru genişlemesi ve şehir hayatının merkezinin rabada kayması **(2 puan)**
- V. Ticaretten elde edilen gelirlerle şehirlerin cami, medrese, saray ve köprü gibi yapılarla imar edilmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Ticari gelişmeler sıralanıp şehirlerin gelişmesiyle ilişki kurulmazsa toplamda en fazla 4 puan verilir.

5.2. **(10 puan)**

- Ekonomik I. Dükkân, han ve hamam gibi gelir getiren mülklerin vakfedilmesiyle şehirlerdeki ticari ve zanaat faaliyetlerinin desteklenmesi, vakıf gelirlerinin şehir ekonomisine katkı sağlaması **(2 puan)**
- Ekonomik II. Kervansaray ve köprü gibi yapıların yapılıp bakımlarının sürdürülmesiyle ulaşımın kolaylaşması; tüccarların ücretsiz konaklamasıyla ticaretin teşvik edilmesi **(2 puan)**
- Ekonomik III. Vakıf yapılarında çalışanların ücretlerinin karşılanmasıyla insanlara iş imkânı sağlanması; bu hizmetlerin devlet hazinesine yük olmadan, düzenli ve sürekli biçimde yürütülmesi **(2 puan)**
- Sosyal IV. Medrese ve şifahanelerde ücretsiz eğitim ve sağlık hizmeti verilmesiyle halkın eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması **(2 puan)**
- Sosyal V. Yolculara, yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım edilmesiyle yardımlaşma ve dayanışmanın güçlenmesi **(2 puan)**

Kısmi puan: Her ölçüt 2 puandır. Ekonomik ve sosyal etkiler ayrımı yapılmadan doğru açıklanan her ölçüt de puan alır.

5.3. **(5 puan)**

- I. Hükümdarların ticaret yolları boyunca ribatlar yaptırarak ticaretin güvenliğini sağladığının ve ticareti desteklediğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Hükümdarların cami, medrese, saray ve köprü gibi yapılarla şehirleri imar ettiğinin belirtilmesi **(1 puan)**
- III. Vakıfların bu tür yapıları kalıcı gelirlerle yaşattığının, bakım, onarım ve çalışan giderlerini karşıladığının belirtilmesi **(1 puan)**
- IV. Vakıfların ücretsiz eğitim, sağlık, konaklama ve yardım hizmetleriyle şehir halkının sosyal ihtiyaçlarını karşıladığının belirtilmesi **(1 puan)**

Kısmi puan: Yalnızca hükümdarların ya da yalnızca vakıfların rolü yazılırsa en fazla 3 puan verilir. Vakıfların sultanlar ve devlet adamlarınca da kurulduğunu belirterek iki rolün birbirini tamamladığını açıklayan cevaplar da kabul edilir.

Örnek doğru cevap: 5.1. Kaşgar, Balasagun, Semerkant ve Buhara gibi şehirler İpek Yolu üzerinde bulundukları için Çin'den, Hindistan'dan ve bozkırlardan gelen malların el değiştirdiği ticaret merkezleri olmuştur. Hükümdarların yaptırdığı ribatlar kervanların güvenle konaklamasını sağlayarak ticareti canlandırmıştır. Ticaretin canlanmasıyla tüccar ve zanaatkârlar şehirlere yerleşmiş, nüfus artmıştır. Çarşı ve atölyelerin bulunduğu rabad büyümüş, şehirler surların dışına taşmış ve şehir hayatının merkezi rabad olmuştur. Ticaretten elde edilen gelirlerle şehirler cami, medrese, saray ve köprülerle imar edilmiştir. 5.2. Vakfedilen dükkân, han ve hamamlar şehirlerdeki ticaret ve zanaat faaliyetlerini desteklemiştir. Kervansaray ve köprülerin yapılıp bakımlarının sürdürülmesi ulaşımı kolaylaştırmış, tüccarların ücretsiz konaklaması ticareti teşvik etmiştir. Vakıf yapılarında çalışanların ücretleri karşılanmış, bu hizmetler devlet hazinesine yük olmadan sürekli hâle gelmiştir. Medrese ve şifahanelerde ücretsiz eğitim ve tedavi sağlanmış, yolculara ve yoksullara yapılan yardımlarla toplumda yardımlaşma ve dayanışma güçlenmiştir. 5.3. Hükümdarlar ticaret yollarına ribatlar yaptırarak ticaretin güvenliğini sağlamış, cami, medrese, saray ve köprülerle şehirleri imar etmiştir. Vakıflar ise bu yapıları kalıcı gelirlerle yaşatmış; eğitim, sağlık, konaklama ve yardım hizmetleriyle halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılamıştır. Hükümdarlar daha çok şehirlerin imarında ve ticaretin korunmasında, vakıflar ise yapıların sürekliliğinde ve sosyal hizmetlerde etkili olmuştur.

Yanlış cevap: Ribatların yalnızca askerî amaçla yapıldığının yazılması; şehirlerin ticaretin canlanmasıyla küçüldüğünün ya da rabadın bir saray adı olduğunun belirtilmesi; vakıfların devletin vergi toplayan bir kurumu olarak açıklanması; vakıf hizmetlerinin ücretli olduğunun yazılması.

6. Doğru cevap:

6.1. **(6 puan)**

- 2 numaralı kartın hatalı olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**; doğrusunun "Gayrimüslimler Müslüman olduklarında haraç vergisi alınmazdı." şeklinde yazılması **(2 puan)**
- 5 numaralı kartın hatalı olduğunun belirtilmesi **(1 puan)**; doğrusunun "Selçuklu paralarının yanında İtalyan florini, Mısır ve Halep paraları, halife altınları gibi ticari ilişki kurulan ülkelerin paraları da geçerliydi." şeklinde yazılması **(2 puan)**

Kısmi puan: Hatalı kart doğru belirlenip doğrusu yazılmazsa her kart için 1 puan verilir. 5 numaralı kart için yalnızca "Yabancı ülkelerin paraları da kullanılırdı." ifadesinin yazılması 2 puan olarak kabul edilir.

6.2. **(4 puan)**

- I. Mahallelerin dinî, etnik ve mesleki farklılıklara göre şekillenmesinin, şehrin yerleşim düzeninin insanların inancına ve geçim yoluna (mesleğine) göre biçimlendiğini gösterdiğinin belirtilmesi **(2 puan)**
- II. Farklı mahallelerde oturan toplulukların aynı çarşı ve pazarları kullanmasının, çarşının şehrin bütün halkını buluşturan ortak ekonomik merkez olduğunu gösterdiğinin belirtilmesi; tüccarlara sağlanan güvencenin çarşı ve pazarları canlı tuttuğunun yazılması da kabul edilir **(2 puan)**

Kısmi puan: Ekonomik hayatın şehrin düzenini etkilediği genel olarak ifade edilip kartlardan örnek verilmezse 2 puan verilir.

Örnek doğru cevap: 6.1. 2 numaralı kart hatalıdır; gayrimüslimler Müslüman olduklarında haraç vergisi alınmazdı. 5 numaralı kart hatalıdır; Selçuklu paralarının yanında İtalyan florini, Mısır ve Halep paraları gibi ticari ilişki kurulan ülkelerin paraları da geçerliydi. 6.2. Selçuklu şehirlerinin düzeni ekonomik hayatla iç içe şekillenmiştir. Mahalleler inanca ve mesleğe göre ayrıştığı için şehrin yerleşim düzeni insanların geçim yollarını da yansıtmıştır. Farklı mahallelerde oturan Müslümanlar ve gayrimüslimler aynı çarşı ve pazarlarda alışveriş yapmış; tüccarlara sağlanan güvenceyle canlı tutulan çarşılar, şehrin bütün halkını bir araya getiren ortak ekonomik merkezler hâline gelmiştir.

Yanlış cevap: 1, 3 veya 4 numaralı kartların hatalı olarak gösterilmesi; 2 numaralı kartın doğrusunun "Haraç vergisi Müslümanlardan da alınırdı." şeklinde yazılması; 6.2'de ekonomik hayat ile mahalle ve çarşı düzeni arasında ilişki kurulmadan yalnızca kartlardaki bilgilerin tekrar edilmesi.